

TYTUŁ – STROJE MIESZKAŃCÓW AFRYKI

Temat: Stroje mieszkańców Afryki

Materiał dla nauczyciela

Na Czarnym Lądzie tradycyjne ubiory i ozdoby ciała mają długą i bogatą historię, są ważnym elementem kultury ludów zamieszkujących ten kontynent. Spotykamy tu zarówno najprostsze formy ubiorów – prymitywne wiązki liści lub włókien roślinnych zwisających ze sznurka zaciśniętego w pasie, różnego rodzaju fartuszki przednie i tylne, spódnice z traw, a także stroje szyte z bogato zdobionych tkanin, głównie wełnianych i bawełnianych.

O tym jak ważna jest rola stroju świadczy fakt, że odpowiednie, zmieniające się w zależności od sytuacji ubiory towarzyszą życiu człowieka od narodzin aż do śmierci. Odmienne stroje, różniące się krojem, nakryciem głowy, kolorem, noszono stosownie do wieku, płci, statusu społecznego, zawodu, sytuacji rodzinnej czy funkcji obrzędowej. W sposób istotny różniły się od siebie ubiory dzieci, niezamężnych dziewcząt, mężatek lub starszych kobiet, stroje młodych chłopców i dojrzałych mężczyzn oraz odzież grup o wysokiej pozycji społecznej.

W społecznościach tradycyjnych dzieci ubierano dość skąpo. U ludu Ndebele z południowej Afryki małe dziecko nosiło tylko sznur białych koralików owinięty wokół bioder. Starsi chłopcy nakładali przepaski biodrowe, a dziewczynki niewielki, prostokątny fartuszek. U Zulusów dziecku przekłuwano uszy, co zgodnie z tradycją oznacza, że może ono lepiej słyszeć i rozumieć otaczający świat. Niewielkie kawałki drewna wkłada się w płatki uszu, a zatyczki powiększa się stopniowo, dostosowując ich wielkość do wieku dziecka. U innych ludów tego regionu krótki fartuszek dziewczęcy jest przedłużany poprzez dodawanie kolejnych rzemyków. Gdy dziewczynka dorasta, przymocowuje się do nich także koraliki.

W wielu plemionach uroczyscie świętuje się moment przejścia z okresu dzieciństwa do wieku dojrzałego. Obrzędowi inicjacji towarzyszy ceremonia, która u różnych ludów ma nieco inny przebieg. Osiągnięcie wieku dojrzałego to wielkie przeżycie dla inicjowanego, a także dla członków jego rodziny. Aby uczcić ten ważny moment w życiu, chłopcy Nguni nakładają stroje, starannie wykonane z trawy lub trzciny. Matki inicjowanych młodzieńców z plemienia Ndebele, które zazwyczaj mają włosy ostrzyżone na krótko, zapuszczają je na tę uroczystość. Nakładają też nakrycie głowy z długimi taśmami, zdobionymi koralikami. Taśmy te symbolizują łzy matczyne i żal za utraconym dzieciństwem ich synów.

Wstąpienie w związek małżeński ma w społecznościach tradycyjnych wyjątkowe znaczenie. Z tym wydarzeniem wiążą się wielkie zmiany, szczególnie ważne dla kobiet. Stroje ślubne są zazwyczaj bardzo ozdobne, starannie wypracowane i mają często znaczenie symboliczne. U ludu Ndebele pan młody zwyczajowo wnosi rodzinie oblubienicy pięć krów jako tradycyjną opłatę za żonę. Kobięcy fartuszek weselny jest złożony z pięciu części, z których każda symbolizuje jedną sztukę bydła. Także mężczyźni ubierają się do ślubu odświętnie, a ich stroje często są zdobione taśmami z naszytymi koralikami.

Zamężne kobiety noszą stroje pozbawione elementów kokieterii, stosownie do statusu mężatki. Zastaniają piersi i zakładają dłuższe spódniczki. Ubiory mężatek są skromniejsze, zdobione mniejszą ilością koralików. Używają też ozdób, które określają ich stan małżeński. Mężatki ludu Ndebele noszą na nogach długie, sięgające kolan spiralne bransolety metalowe, a na szyjach szerokie obręcze, bogato zdobione koralikami. Zmieniają również fryzurę. Golą głowy, natomiast zamężne Zuluski chlubią się wysokimi, kolistymi fryzurami z włosów owiniętych czarną nicią i barwionych ochrą, która nadaje im czerwonego połysku.

Charakter ubioru i ozdób zmienia się w ciągu życia, stosownie do jego etapów. Po śmierci cały majątek osobisty zmarłego jest grzebany wraz z ciałem. Rytuály żałobne, różnią się u każdej z plemiennych grup. Żałobnicy zwyczajowo golą głowy, usuwają z ubiorów ozdoby, niszczą dawne stroje i zakładają nowe, przygotowane specjalnie na tę

uroczystość. Kobiety ludu Szangana z południowego Mozambiku pojawiają się na pogrzebie w nowych, jednakowych strojach, najczęściej w kolorach białym i czarnym, oznaczających żałobę.

Ludzie o wysokim statusie społecznym noszą ubiory, które odróżniają ich od innych członków plemienia. Dekoracyjny styl ubierania jest typowy dla wróżbitów i znachorów z Afryki Południowej, ich biała odzież symbolizuje specjalną więź z duchami przodków. Przywilejem królewskim jest noszenie płaszcza ze skóry lamparta i nakrycia głowy zdobionego pyskiem tego zwierzęcia. Ubiór króla jest także przystrojony różnobarwnymi piórami oraz ogonami zwierząt. Do noszenia ozdobnych nakryć głowy przybranych ptasimi piórami mają też prawo wojownicy.

W wielu rejonach Czarnego Lądu kobiety wcześniej zaczęły używać barwnych tkanin bawełnianych, które tworzyły części ubioru. Tradycyjnym strojem kobiet z Afryki Wschodniej są prostokątne kawałki bawełnianej tkaniny, wykonanej fabrycznie, których historia sięga połowy XIX w. Już wtedy afrykańskie elegantki zaczęły kupować chustki i materiały, przywożone ze wschodu przez portugalskich handlarzy. Tkaniny te, noszące nazwę *kanga* w Kenii i Tanzanii lub *kapulana* w Mozambiku były niegdyś podstawową częścią kobiecego stroju. Kobiety zawiązywały je powyżej piersi, w taki sposób, że sięgały kostek lub od pasa jako spódnicę. Drugi, podobny płat tkaniny okrywał ramiona albo ramiona i głowę. Wreszcie trzeci, przełożony przez ramię służył do noszenia dziecka na plecach. Współcześnie kobiety używają coraz częściej bluzek europejskich, często typu T-shirt, wiążąc *kapulanę* zamiast spódnicy. Tego rodzaju ubiory są też znane w innych rejonach Afryki, a w Demokratycznej Republice Konga i Senegalu podobny strój nosi nazwę *pagne*.

Nieco inaczej ubierają się kobiety ludu Jorubów z Nigerii. Ich strój składa się z trzech części, jeden kawałek tkaniny zawiązany powyżej piersi sięga kostek, drugi nieco krótszy jest nałożony na wierzch, wreszcie trzeci wiązany jako pasek. Czasem przewijają w pasie dodatkowy kawałek odpowiednio udrapowanej tkaniny, a zdeformowana w ten sylwetka ma symbolizować ciężę i płodność.

Mężczyźni tego ludu używają tradycyjnych strojów *agbada*, czyli rodzaju długiego płaszcza z szerokimi, luźnymi rękawami, uszytego z dużego płata płótna, najczęściej prążkowanego, w jasnych, żywych kolorach. Tylna i przednia część jest zazwyczaj bogato zdobiona haftem maszynowym. Zamożni przedsiębiorcy i kupcy nadal zamawiają hafty wykonywane ręcznie, często złotą nicią. Uzupełnieniem stroju są bardzo szerokie spodnie, sięgające kostek oraz cylindryczna czapeczka.

Odzieniem Tuaregów z terenu środkowej i zachodniej Sahary są obszerne, luźne niebieskie płaszcze i szerokie spodnie, ściągnięte nad kostką oraz skórzane sandały. Tuaregowie nazywani są błękitnymi ludźmi pustyni, właśnie od strojów barwionych indygo, które pozostawiają trwałe ślady na ich skórze. Na twarzach noszą *tadželmust* – białe lub czarne zasłony z cienkiej tkaniny, które chronią od słońca wiatru i piasku Sahary.

W Afryce Zachodniej powszechnie używa się strojów nazywanych *bubu*. Dla kobiet są to suknie, uszyte z jednego kawałka materiału sięgające do kostek lub łydek, z długimi rękawami. Mężczyźni nakładają rodzaj krótkiej tuniki, której towarzyszą spodnie z tej samej tkaniny. Otwór na głowę i końce rękawów są często zdobione ręcznym lub maszynowym haftem, czasem na piersi umieszcza się kieszenie.

Narodowym strojem Aszantów z Ghany jest *kente* – duży, prostokątny kawałek tkaniny noszony jak toga, przerzucony przez lewe ramię. Zgodnie z legendą ten rodzaj tkaniny wprowadził w XVII w. Ota Kraban, który przywiózł z królestwa Gyanamu (obecnie Wybrzeże Kości Słoniowej) pierwszy warsztat tkacki i umieścił go w pobliżu stolicy kraju Aszantów. Jej nazwa wywodzi się zapewne od imienia króla Oti Akentem, który sprawował w tym czasie władzę. *Kente* produkowano niegdyś wyłącznie na potrzeby dworu królewskiego, początkowo z włókien rafii, potem z lokalnie uprawianej bawełny i importowanego jedwabiu. Tkaninę pokrywały symboliczne, skomplikowane wzory odnoszące się do ważnych wydarzeń historycznych i przysłów, charakterystycznych dla kultury tego ludu. Część z nich była zarezerwowana dla członków rodziny królewskiej, troskliwie przekazywano je z pokolenia na pokolenie.

Masajowie z Tanzanii i Kenii bardzo dbają o swój wygląd. Szczycą się fryzurami ze starannie zaplecionych warkoczyków, barwionych na czerwono ochrą i nasmarowanych tłuszczem. Okrywają ciała prostokątną, bawełnianą tkaniną *kikoi* przerzuconą przez ramię, najczęściej w ulubionym przez nich czerwonym kolorze, symbolizującym siłę. Czasem używają też kolorowych pledów.

W wielu częściach Afryki uzupełnieniem stroju kobiecego jest chustka na głowę, często wiązana ozdobnie na kształt fantazyjnego turbanu. Różne, bardzo pomysłowe sposoby wiązania chustek są przykładem zmieniającej się dynamicznie afrykańskiej mody.

Identyczne stroje noszą ludzie, kiedy chcą zaznaczyć przynależność do określonej grupy, a więc członkowie tego samego kościoła, organizacji lub partii politycznej. Podczas ważnych uroczystości wszyscy członkowie rodziny nakładają takie same ubiory, aby podkreślić łączące ich więzi. W wielu krajach dzieci w wieku szkolnym noszą eleganckie mundurki. W Mozambiku są to najczęściej białe koszule lub bluzki, jednobarwne spódnice albo spodnie i krawaty tego samego koloru.

Zgodnie z tradycją, tkactwem zajmują się mężczyźni, pracując na wąskich warsztatach tkackich. Powstają w ten sposób paski tkaniny o szerokości 10-12 cm, które zszywa się, aby osiągnąć płat materiału wymaganej szerokości. Ich dziełem są także piękne, skomplikowane hafty. Afrykańscy krawcy potrafią uszyć tradycyjny ubiór dosłownie „od ręki”, co wynika zapewne z dosyć prostego kroju sukni lub płaszcza. Do podstawowych, powszechnie używanych surowców należą: bawełna i wełna, a w niektórych rejonach włókna palmy rafii lub odpowiednio spreparowana kora.

Dopełnieniem stroju są ozdoby, które cechuje olbrzymia różnorodność form, surowców i barw. Wiele rodzajów biżuterii wykonuje się z koralików, metalu, gliny, drewna, kości, muszelek, nasion, a nawet skorup jaj strusich. Są zawieszane na szyjach, przewiązywane w pasie, zdobią ręce i nogi. Uwagę zwracają długie, wiszące kolczyki, grube kolorowe bransolety, noszone po kilka na jednej ręce, obręcze bogato naszywane koralikami. Niektóre ozdoby, wykonane z kawałków metalu lub skorup

nasion wydają charakterystyczne dźwięki, dlatego często są używane podczas tańca.

Współcześnie sposób ubierania się uległ wpływom europejskim, przetrwało w nim nadal wiele elementów stroju tradycyjnego. W wielkich afrykańskich miastach ludzie ubierają się na co dzień podobnie jak w europejskich metropoliach. Noszą modne sukienki, spodnie i spódnice. Nakładają jednak stroje tradycyjne w domu, a także podczas rozmaitych obrzędów i ważnych uroczystości rodzinnych.

Zaczęto też używać kolorowych tkanin bawełnianych do szycia rozmaitych sukienek, spodni i koszul, strojów plażowych i kostiumów kąpielowych. Projektanci mody wykazują dużą pomysłowość, a oryginalne ubiory są chętnie kupowane przez turystów.

Tkaniny bawełniane (ostatnio coraz częściej z domieszką włókien sztucznych) zastąpiły skórę i włókna roślinne. Szklane koraliki ustąpiły miejsca plastikowym. Plastikowe klapki lub sandały wykonane z opony samochodowej zajęły miejsce butów i sandałów, robionych kiedyś ze starannie wyprawianej skóry. Ciekawym przykładem europejskich wpływów kulturowych jest parasol, który nie tylko chroni od słońca lub deszczu, ale jest też niezbędnym rekwizytem eleganek z Afryki Południowej podczas niedzielnego spaceru i uzupełnieniem odświętnego stroju.

Tekst: Jolanta Koziorowska

Słowniczek:

Galabija (dżalaba) - są to długie stroje zarówno damskie, jak i męskie, typowe dla krajów arabskich Afryki Płn. (rys. strój Marokańczyka i Marokanki)

Gbariye (luźna, sięgająca ud koszula, zazwyczaj w jasnych kolorach) i **sokoto** (spodnie często wykonane z tego samego materiału) – elementy męskiego stroju Joruba. (rys. mężczyzna z ludu Joruba, Nigeria)

Hula – charakterystyczna czapeczka w stroju hausa (rys. mężczyzna z Togo)

Kanga – kolorowa, wzorzysta tkanina - element stroju kobiecego w Afryce Wschodniej. Na wielobarwnych bawełnianych kawałkach materiału umieszcza się przysłowia i powiedzenia. Tkaniny wykorzystuje się jako spódnice, okrywa nimi głowy oraz nosi w nich małe dzieci. Kangi wykorzystuje się także w gospodarstwie domowym m.in. rozkładając na stole lub łóżku. (rys. kobieta w kanga, Zanzibar)

Kente - tradycyjne stroje przypominające rzymskie togi. Ubrania szyje się tkaniny o tej samej nazwie, wykonanej z wąskich pasemek materiału w kolorach: żółtym, czerwonym, zielonym i pomarańczowym. Dawniej był to strój władców, obecnie strój męski charakterystyczny dla niektórych krajów Afryki Zachodniej m.in. Ghany. (rys. król Aszanti)

Kobięcy strój ludu Joruba – afrykańskie kobiety często zawiązują na głowie fantazyjne turbany. Bardzo popularne jest także noszenie dzieci w chustach (rys. kobieta z ludu Joruba, Nigeria).

Lud Hamerów – stroje kobiet wykonane są zazwyczaj ze skóry, w odróżnieniu od większości afrykańskich ubiorów, które szyje się przede wszystkim z bawełny (rys. kobieta z ludu Hamerów, Etiopia).

Rubega – materiał/tkanina, którą okrywają się Masajowie mieszkający w Afryce Wschodniej. Tkanina ma zazwyczaj czerwony kolor. (rys. Masajka)

PRZYDATNE LINKI:

- Strona założona przez miłośników Afryki. Wiele ciekawych informacji na temat kultury, sztuki i obyczajów panujących w krajach afrykańskich. Strona w języku polskim. <http://www.afryka.org/>
- Strona zawierająca wiele interesujących i aktualnych informacji na temat uchodźców i dla uchodźców. Między innymi jest tam dział „kraje pochodzenia”, z którego można dowiedzieć się więcej o krajach, z których uchodźcy przybywają do Polski. <http://refugee.pl/index.php?mod=content&path=14>

- Strona z instrukcją w języku angielskim i zdjęciami ilustrującymi sposób wiązania turbanu.
<http://www.desertdancer.com/turban.html>

- Strona z informacjami i ilustracjami tradycyjnych strojów afrykańskich.
http://www.rebirth.co.za/traditional_african_clothing.htm

MUZYKA AFRYKAŃSKA DO WYKORZYSTANIA NA ZAJĘCIACH

- Homeland: A Collection of Black South African Music
- Miriam Makeba
- Youssou N'Dour
- African Salsa: Senegalese Salsa Fireworks

POLECANE KSIĄŻKI

- Markowska W., Miłska A., ***Baśnie z dalekich wysp i lądów***, Fundacja ABC XXI, Warszawa 2008.
 - sułtanie Darai, gazeli i żebraku – bajka z Sudanu
 - Mrille – baśń z Kamerunu
 - ziemi, z której wyrastają zęby – baśń z Nigerii
 - Achmedzie, co język zwierząt rozumiał – baśń z Sudanu
- ***26 bajek z Afryki ze zdjęciami Ryszarda Kapuścińskiego***, Agora/Green Gallery, Warszawa 2007.
(Zdjęcia w tej książce są dobrą ilustracją współczesnych strojów afrykańskich z różnych stron kontynentu.)
- Piquemal M., ***Bajki Filozoficzne***, Muchomor, Warszawa 2004.
- ***Bajki z Krajów Uchoźców***, UNHCR i PAH, 2006.
 - Najlepiej nieszczęściu zapobiec – bajka z Somali
 - Kłamlivy Osman – bajka z Sudanu